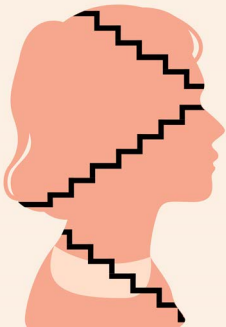

Lola Lafon

Keď začuješ túto pieseň

Noc v Dome Anny Frankovej

INAQUE

Preklad
Kamila Laudová

Lola Lafon

QUAND TU ÉCOUTERAS CETTE CHANSON

COPYRIGHT © Editions Stock 2022

TRANSLATION © Kamila Laudová 2025

COPYEDITING Jana Obert

COVER © Arriba!

Slovak edition © Inaque 2025

ISBN 978-80-8207-273-3

ISBN e-book 978-80-8207-274-0

Všetky práva sú vyhradené. Žiadna časť tejto publikácie sa nesmie kopírovať a rozmnožovať so zámerom rozširovania v akejkoľvek forme alebo akýmkoľvek spôsobom bez písomného súhlasu vydavateľa.

Lola Lafon

Ked' začuješ túto pieseň

Noc v Dome Anny Frankovej

INAQUE

„Ľudia sú spolupáchateľmi toho,
čo ich necháva ľahostajnými.“

George Steiner

„Ale to, čo je zároveň prítomné aj
neprítomné, nauč sa vidieť mys-
ľou, pohľadom, ktorý nič nevyvedie
z miery.“

Parmenides

To je ona. Silueta pri okne, dievčatko vystupujúce z tieňa. Vykloní sa von, rukou sa oprie o parapet, bezpochyby ju prilákala ozvena smiechu na ulici: šum elegantného sprievodu v saténových šatách a sivých oblekoch. Otočí sa, zdá sa, že niekoho volá: Je to svadba, poď sa pozrieť. Nástojí na tom gestom ruky, netrpezlivo máva a znova kričí, aby sa k nej niekto pridal, rýchlo. Je to také krásne, všetky tie látky, lesk vlasov v uzloch. Je to ona, na druhom poschodí obyčajnej budovy, malá silueta, ktorá vstupuje do príbehu náhodným pohybom kamery.

Je živá, tá, ktorú poznáme len zvečnenú na čiernobielych fotografiách. Má dvanásť rokov. Zostávajú jej štyri roky života.

Toto sú jediné pohyblivé obrazy Anny Frankovej. Nemé zábery z krátkeho amatérskeho filmu, ktorý v roku 1941 nakrútili pravdepodobne príbuzní nevesty a ženícha. Sedem sekúnd života, sotva okamih.

Ako ju milujú, toto židovské dievča, ktorého už niet. Jediné židovské dievča, ktoré je tak bláznivo milované. Anna Franková, pomyselná sestra miliónov detí, ktorá, keby prežila, by dnes bola stará ako babička. Anna Franková, večná tínedžerka, ktorá by dnes mohla byť mojou dcérou.

O Anne Frankovej, ktorú pozná celý svet, sa v skutočnosti veľa nevie. Obraz bledého dievčaťa s vlasmi úhľadne zopnutými sponkou, sediaceho

za písacím stolom s perom v ruke. Symbol, ale čoho? Dospievania? Šoa? Písania?

Ako by sme mali nazvať jej slávny denník, ktorý čítalo každé školopovinné dieťa a ktorého obsah si nikto z dospelých naozaj nepamätá? Je to svedectvo, testament, umelecké dielo? Je to denník týnedžerky, ktorá sa skrýva, aby nezomrela, denník, ktorého slová sa nedajú zastaviť.

Príbeh dievčaťa, ktorého jediná cesta viedla hore a dolu schodmi v priestore s plochou neceľných štyridsať metrov štvorcových počas sedemstošesťdesiat dní.

Anne Frankovej sú venované piesne, básne a romány, rekvie a symfónie. Jej tvár je vyobrazená na známkach, hrnčekoch a plagátoch, jej portrét je vyrytý na stenách a medailónoch. Jej meno zdobí fasády stoviek škôl a knižníc a v roku 1995 bolo pripísané asteroidu. Jej spisy boli v roku 2009 zaradené do registra UNESCO „Pamäť sveta“ spolu s Magnou chartou.

V lete 2021 sa Anna Franková dostala na titulné stránky holandských novín, keď v Amsterdame demonštranti proti kovid pasu držali jej podobižeň a skandovali: „Sloboda, sloboda!“

Anna Franková uctievaná a pošliapaná.

18. augusta 2021 som strávila noc v Dome Anny Frankovej, presnejšie v zadnom dome, kam som prišla zažiť priestor, pretože čas sa zažiť nedá. Nedokážete si predstaviť ťažobu hodín, hrúbku týždňov. Ako si predstaviť dvadsaťpäť mesiacov života ôsmich skrývajúcich sa v týchto úzkych miestnostiach?

Takže celú noc budem chodiť z jednej izby do druhej. Prejdem zo spálne jej rodičov do kúpeľne, z podkrovia do malej obývačky a budem počítať, koľko krokov mohla spraviť Anna Franková, a uvedomím si, ako málo ich bolo.

Ako ju volať? Poviem *Anna*, ale táto falošná dôvernosť mi je nepríjemná. Nemôžem jej hovoriť *Anna*, niečo mi v tom bráni a počas noci sa to zhmotní v nemožnosti vojsť do jej izby. Tak poviem *Anna Franková*, ako pri vyvolávaní v škole na pripomenutie geniálnej bývalej žiačky školy duchov. Celé meno.

Predstavovala som si noc ako čas rozjímania, ticha. Predstavovala som si noc ako čas, keď vítam neprítomnosť Anny Frankovej, keď som v súlade s prázdnotou, keď ju prijímam.

Mýlila som sa. Noc sa stala obývanou, osvetlenou odrazmi, zatiaľ čo v srdci zadného domu stále číhala naliehavosť, čakajúca, kým ju nájdem.

V máji 2021 je Amsterdam, podobne ako Paríž, stále čiastočne uzavretý. Rozhovor s riaditeľom múzea Ronaldom Leopoldom sa uskutoční prostredníctvom obrazoviek. Tento rozhovor je kľúčový, len on mi totiž môže udeliť povolenie stráviť noc v zadnom dome. Rozprávame sa o tom a onom, je to spôsob, ako sa navzájom spoznať. Hoci je riaditeľ rád, že sa príbeh Anny Frankovej stále rozpráva, ľutuje, že táto adorácia zatienuje jej dielo, dielo predčasne vyspelej mladej autorky.

Niektorí chodia už desaťročia každý rok do jej izby, aby jej vzdali úctu. Nechávajú tu listy, plyšové hračky, ružence a sviečky. Nezriedka sa stáva, že niektorá z návštevníčok múzea odmietne opustiť zadný dom v presvedčení, že je reinkarnáciou Anny Frankovej.

Riaditeľ je z takéhoto stotožňovania zmätený. Oslovovať ju krstným menom, ako to robia niektorí jeho kolegovia, ho tiež privádza do rozpakov.

Samozrejme, každodenná práca v múzeu vytvára blízkosť, ale Anna Franková nie je ani príbuzná, ani priateľka.

Leopold nemá v úmysle vypočúvať ma, ale rád by vedel, čo pre mňa toto dievča znamená.

Tvárim sa, že môj projekt sa zrodil z racionálneho základu. Odosobneným tónom hovorím o svojej práci, o dievčatách, ktoré sú v centre mojich románov: všetky sú konfrontované s priestorom, ktorý im je dovolené obývať. A rovnako všetky zažili, ako dospelí reinterpretovali, prepisujú ich slová.

Improvizujem.

Neodvažujem sa mu povedať pravdu, bojím sa, že Ronald Leopold si bude myslieť, že som bláznivá osoba posadnutá Annou Frankovou. Nedokážem mu vysvetliť, že tento spisovateľský projekt je túžba, ktorej sama nerozumiem, ale prenasleduje ma od chvíle, keď sa pred niekoľkými týždňami zhmotnila.

Jednej aprílovej noci sa z detstva vynorilo meno, ktoré som možno vyslovila v spánku. Anna Franková.

V predchádzajúcich dňoch som na ňu nemyslela, nič som o nej nečítala. Na jej *Denník* si takmer nepamätám. Jej meno sa mi vynorilo v noci. Anna Franková je predmetom môjho prebudenia, témou, ktorú v nasledujúcich dňoch nič nerozptýli. Súzníe s niečím, čo si ešte neuvedomujem.

Nedokážem riaditeľovi priznať, že neviem, čo pre mňa znamená, ale že tento príbeh jednoducho musím napísať.

Môj nepokoj by mal byť zjavný dokonca aj prostredníctvom obrazovky. Ronald Leopold ma ubezpečí, že nemusím odpovedať okamžite. V ten večer mu pošlem mejl. Existujú objektívne dôvody mojej túžby zapojiť sa do tohto projektu: ako mnohým deťom, aj mne rodičia dali *Denník* a začala som písať, aby som ju napodobnila. Moja matka sa počas vojny ako dieťa ukrývala. Som Židovka. Domnievam sa však, že tieto skutočnosti nie sú postačujúcim vysvetlením toho, prečo som sa rozhodla napísať tento text. Svoje stanovisko zakončím citátom Marguerite Durasovej: „Keby sme o tom, čo napíšeme, niečo vedeli, skôr než

to urobíme, než to napíšeme, nikdy by sme nepísali. Nestálo by to za to.“ Odpoveď prišla rýchlo: Ronald Leopold mi ponúkol virtuálne stretnutie s akademičkou na dôchodku.

Laureen Nussbaumová je jednou z posledných žijúcich ľudí, ktorí dobre poznali Frankovcov, a zároveň je priekopníčkou: od deväťdesiatych rokov skúma *Denník* ako literárne dielo.

Z obrazovky sa na mňa usmieva elegantná a energická žena: Laureen vycíti, čo túžim vedieť. Už viac ako šesťdesiat rokov jej ľudia kladú tú istú otázku: Aká bola ako dieťa, dievča, ktoré Laureen stále nazýva „malou susedkou“?

„Anna bola... zhovorčivá. Taká zhovorčivá! Neznášala, keď sa mýlila. Dospelí ju považovali za otravnú a rozkošnú zároveň. Mala som štrnásť a Anna jedenásť. Pre mňa bola dievčatkom, sestrou mojej kamarátky Margot. Obe boli otcom veľmi rozmaznávané. Bol to na svoju dobu moderný človek: chcel, aby jeho dcéry boli vzdelané, aby si vytvorili vlastný názor na svet. Veľa z neho nevideli a nezažili...“

Podobne ako rodina Frankovcov, aj Laureenini rodičia museli v roku 1933 po víťazstve národno-socialistickej strany utiecť z Nemecka.

Emigrovali do Holandska, ktoré počas prvej svetovej vojny zostalo neutrálne.

V Amsterdame sa obe rodiny stretli vo štvrti Merwedeplein, kde žilo veľa utečencov zo strednej Európy.

„Po niekoľkých mesiacoch sme Margot, Anna a ja hovorili plynule po holandsky. Hrali sme sa s protestantskými aj katolíckymi deťmi. Mali sme dojem, že sme našli bezpečný prístav.“

Štrnásteho mája 1940 Holandsko kapitulovalo a rodina Frankovcov sa pokúsila dostať do Spojených štátov, ale americká vláda požadovala príliš

veľa dokumentov a nebolo možné ich včas zhromaždiť. Hranice sa uzavreli.

„Postupne sa zavádzali protižidovské opatrenia. Odmietali sme ich, museli sme držať hlavu vztýčenú. Zakázali nám používať verejnú dopravu alebo vlastniť bicykel? Chodili sme pešo. Už sme nesmeli ísť do kina alebo na koncert? Nevadí, hudbu sme si púšťali doma. V lete 1941 riaditelia lýceí vypracovali zoznamy študentov so „židovskou krvou“ a my sme museli sedieť v triedach oddelene. Krátko nato nás vylúčili. Margot bola zničená, čakala, kým jej spolužiačky vyjdú z triedy, pretože jej veľmi chýbali.

Židovské deti už nesmeli chodiť do školy? Nevadí, sú medzi nami veľmi dobrí židovskí profesori, urobíme si vlastné školy.

Chytili sme sa akejkolvek radosti: Otto požičiaval filmy, ktoré premietal dcéram, Anna vyrábala lístky a posielala ich priateľom. Všetko bolo dokonale napodobnené: čas premietania, vstupenka s číslom miesta.“

Laureen si prisunie stoličku bližšie k stolu, prelistuje knihu – na obálke zahliadnem profil Anny Frankovej –, upraví si okuliare a odkašle si:

Sobota 20. júna 1942

[...] Židia musia nosiť židovskú hviezdu; Židia musia odovzdať bicykle; Židia nesmú cestovať električkou; nesmú nastúpiť do auta, ani do súkromného; môžu nakupovať len od 15.00 do 17.00; majú dovoľné ísť len k židovskému holičovi; od 20.00 do 6.00 ne-

*smú vyjsť na ulicu; nesmú navštevovať divadlá, kiná ani zábavné podniky; majú zakázané navštevovať kúpaliská, takisto tenisové kurty, klziská a iné športoviská; nesmú sa voziť na kajakoch; nemôžu verejne športovať; po ôsmej večer nesmú sedieť ani u seba v záhrade, ani u priateľov; nesmú navštevovať doma kresťanov; musia chodiť do židovských škôl a podobne. Tak prebiehal náš život a nesmeli sme ani to, ani ono. Jacques mi zakaždým opakovala: „Neopovážim sa nič spraviť, lebo sa bojím, že je to zakázané.“**

„Táto stránka jej *Denníka* je prvá, ktorá podáva správu o niečom inom ako o každodennom živote školáčky... Spomínam si na ďalší zákaz,“ dodáva Laureen. „Židia už nesmeli vlastniť holuby. Nacisti mysleli na všetko... Nosenie žltej hviezdy sa stalo povinným v januári 1942. Bolo také ponižujúce byť označená ako nakazená. Neodvážila som sa už vyjsť z domu. Boli razie, v centre Amsterdamu nacisti zatýkali Židov po stovkách, nútili ich kľačať, robiť... ponižujúce veci. Vedeli sme, že ich deportujú do Mauthausenu. Všetky rodiny sa báli, že dostanú to, čomu sa hovorilo ‚predvolanie‘. Gestapo ich posielalo mladým Židom vo veku od šesťnásť do dvadsať rokov. Mali deväť dní na to, aby sa prihlásili na políciu. S Margot sme práve dovŕšili šesťnásť rokov.“

* Všetky citáty z *Denníka* Anny Frankovej sú prevzaté z prekladu Adama Bžocha. *Denník Anny Frankovej, 12. jún 1942 – 1. august 1944*, zostavili Otto H. Frank a Mirjam Pressler, Slovart, 2015 (pozn. prekl.).

V pondelok 6. júla 1942 Margot neprišla do školy. Znepokojená Laureen sa k nej rozhodla zájsť. Dvere do bytu Frankovcov boli otvorené. Izby boli prázdne, posteľe rozostlané.

Večer predtým zazvonil u Frankovcov gestapák s obávaným predvolaním: Margot si má vyzdvihnúť pár vecí a dostaviť sa do konvoja, ktorý ju odvezie do „pracovného tábora“.

Hoci si Laureen spomína, že bola rozrušená, odchod Frankovcov ju neprekvapil.

„Pán Frank čoraz častejšie hovoril, že nebude čakať, kým si po nich príde gestapo. Všetci si mysleli, že utiekli do Švajčiarska. Nikdy by mi nenapadlo, že Margot a Anna sú tak blízko, v tom istom meste ako ja...“

Laureen dodnes volá elegantného pána, riaditeľa malej firmy na výrobu pektínu, ktorého erudícia a pokoj jej ako dieťaťu tak imponovali, pán Frank.

Liberálny Žid s modernými výchovnými metódami: hneď ako prišiel do Holandska, zapísal svoju mladšiu dcéru do montessoriovskej škôlky v Merwedepleine.

Nemecký Žid, dôstojník armády počas prvej svetovej vojny, ktorý bol vyznamenaný za hrdinstvo. Nepochybne si myslí, že ho to možno ochráni. Ale pre nacistov bol pán Frank v prvom rade Židom a nie Nemcom.

Laureen ho znova videla až v júni 1945: na nepoznanie, vychudnutého na kosť a vyčerpaného. Prežil tábor Auschwitz-Birkenau, bol vdovec: Edith zomrela v Auschwitzi 6. januára 1945.

Laureen Nussbaumovú nenahrávam, radšej si robím poznámky: v mojom zápisníku je strašná cesta Otta Franka sledom údajov. Päť mesiacov putovania, počas ktorých sa snažil dostať do Amsterdamu.

Dvadsaťmeho siedmeho januára 1945 vstúpila do vyhladzovacieho tábora Červená armáda. Otto bol taký slabý, že nemohol odísť, najskôr musel nabrať sily. Vo februári pokračovali boje vo veľkej časti Európy, takže cestovanie bolo nebezpečné. Keď Otto Frank konečne dostane dokument, ktorý ho na to oprávňuje, musí ešte chvíľu počkať, pretože poľské cesty sú zničené.

Otto Frank prichádza do Katovic 5. marca. Zdrží sa tam tri týždne. Prvého apríla sa vydáva na cestu vlakom do Odesy, ktorá trvá takmer štyri týždne. Odtiaľ sa mu spolu s ďalšími preživšími podarí nastúpiť na loď smerujúcu do Marseille. Vo Francúzsku nájde vlak do Roermondu v Holandsku. Druhého júna ho auto odvezie z Roermondu do Amsterdamu.

Keď v jednu nedeľu zazvoní pri dverách Laureených rodičov, „pán Frank“ už nemá domov, rodinu ani pokojnú istotu, ktorú poznal. Stratil sa medzi živými.

Rozpráva len o nich, musí nájsť svoje dcéry. Vie, že ich deportovali do tábora Bergen-Belsen. Spolieha sa na ich mladosť: prežili, určite.

Do holandských denníkov dá inzerát: „Žiadosť o informácie o Margot Frankovej, 19 rokov, a Anne Frankovej, 16 rokov, v januári v transporte do tábora Bergen-Belsen. Tel: 37059.“

Každé ráno chodí do kancelárie Červeného kríža. Vytiahne z vrečka fotografiu: Možno máte nejaké správy o Margot, Anne?

Obchádza nemocnice: Nevideli ste Annu a Margot? Chodí na stanice, kam začali prichádzať vzácní preživší z tábora Bergen-Belsen. Pristavuje ich a každému ukazuje fotku svojich dcér.

Keď v nedeľu príde k Laureeným rodičom na obed, pán Frank rozpráva v budúcom čase, nikdy nie v podmienovacom spôsobe. Hovorí: „Keď ich nájdem.“

Otto Frank prestal hľadať 18. júla 1945. List, ktorý práve dostal, bol krátky, päť riadkov podpísaných

mladou zdravotnou sestrou z tábora Bergen-Belsen Janny Brilleslijperovou.

Janny bola deportovaná spolu so svojou sestrou Lientje, obe pôsobili ako odbojárky, boli zadržované v táboroch Westerbork, Auschwitz a potom Bergen-Belsen. Ako sestry Frankové.

List Janny potvrdzuje smrť oboch Ottových dcér.

Laureen sa ospravedlní, vstane a zmizne z obrazovky. Počujem, ako tečie voda z kohútika, a potom sa opäť objaví krehká postava s pohárom vody.

Obávam sa, že náš rozhovor je pre ňu náročný a budeme si musieť zavolať inokedy.

Práve keď sa chystám odpojiť, Laureen ma vyzve, aby som zostala: chcela by sa so mnou trochu porozprávať o *Denníku*... Niektoré stretnutia sa začínajú práve vtedy, keď sa lúčime, keď sa čas kráti. Takže slová miera do srdca toho, čo je podstatné.

Zapísala som si tieto vety, ale stratili sa vo zvyšku nášho rozhovoru. Nepochybne bolo príliš skoro na to, aby som si vypočula Laureenino varovanie.

V ten večer mi poradila, aby som sa pozrela na texty na obálkach rôznych vydání *Denníka*. Sú mimoriadne výpovedné: čo sa vydavateľstvá rozhodli zdôrazniť a akým slovám sa vyhli.

„Napríklad v šesťdesiatych rokoch minulého storočia,“ prehovorila Laureen, „si môžeme prečítať toto: Čítať *Denník* znamená byť svedkom dospievania dievčaťa tvárou v tvár *nepriazni osudu*.“

Pri príležitosti vydania *Denníka* v Spojených štátoch požiadali Eleanor Rooseveltovú, aby k nemu pridala predslov. Ocenila „ušľachtilosť ľudského ducha“ a bola dojatá jeho „posolstvom nádeje“. *Denník* je „pomníkom“ všetkým, ktorí „pracujú pre mier“.

Ani jedna narážka na nacistický režim alebo šoa. Ani slovo o podmienkach, v ktorých Anna Franková písala.

„Anna nepracovala pre mier. Písaním o svojom živote odďaľovala smrť. Nezabúdajte na to,“ trvá na svojom Laureen Nussbaumová. „Anna Franková chcela byť čítaná, nie uctievaná. Hannah Arendtová označila jej adoráciu za ‚lacný sentiment na úkor obrovskej katastrofy‘... Nie je svätá. Nie je symbolom. Jej *Denník* je dielom dievčaťa, ktoré sa stalo obeťou genocídy spáchanej s absolútnou ľahostajnosťou všetkých, ktorí o nej vedeli. Prosím, nepoužívajte slovo *nádej*.“